

NATURA 2000-HANDLEPLAN 2010-2015

Maribosøerne

Natura 2000-område nr. 177

Habitatområde H 156

Fuglebeskyttelsesområde F 87

Titel: Natura 2000-handleplan. Maribosøerne. Natura 2000-område nr. 177. Habitatområde H 156. Fuglebeskyttelsesområde F 87.

Udgivet af: Lolland Kommune
Jernbanegade 7
4930 Maribo
www.lolland.dk

Guldborgsund Kommune
Parkvej 37
4800 Nykøbing F
www.guldborgsund.dk

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.nst.dk

Udgivelsesår: 2012

Foto på omslag: Havørn, Thomas W. Johansen

Kort: © Kort- og Matrikelstyrelsen

Redaktion: Lolland Kommune (ansv), Naturstyrelsen og Guldborgsund Kommune

ISBN nr: 978-87-7279-551-5

Må citeres med kildeangivelse.

Indholdsfortegnelse

Baggrund	3
Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan	5
Mål for planperioden	7
Forventede metoder og forvaltningsindsats	9
Forventet effekt	13
Særlig miljøvurdering - SMV	15
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag	16
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplanmyndigheder og offentlige lodsejere	18
Bilag 3: Kort med kortlagte lysåbne naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur	19
Bilag 4: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.	21
Bilag 5: Politiske synspunkter	24

Baggrund

Der er udarbejdet statslige Natura 2000-planer for 246 Natura 2000-områder, som kan findes her:

[Natura 2000-plan](#).

Denne handleplan er en udmøntning af Natura 2000-plan for område nr. 177 Maribosøerne

Handleplanen er udarbejdet i samarbejde mellem Lolland Kommune, Guldborgsund Kommune og Naturstyrelsen. Lolland Kommune har været tovholder på denne handleplan.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder - bortset fra skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Hver kommune sikrer gennemførelse for sit område inden udgangen af år 2015.

Naturstyrelsen er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Naturstyrelsen sikrer gennemførelse af disse dele af handleplanen inden udgangen af år 2021.

Lolland Kommune er offentlig lodsejer af visse arealer indenfor Natura 2000-området. Da Lolland Kommune ikke har plejeplaner for de specifikke naturtyper, indgår kommunens arealer som en del af de forvaltningstiltag, som kan ses i tabel 1, og som er nærmere defineret i bilag 2.

Handleplanen er udarbejdet med hjemmel i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 932 af 24/9 2009), bekendtgørelse nr. 1117 af 25/11 2011 om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner og bekendtgørelse nr. 1116 af 25/11 2011 om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning.

Det fremgår af lovgivningen:

- at en handleplan skal indeholde:
 - en prioritering af handleplan-myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden
 - en angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter
 - de forventede metoder og forvaltningstiltag, som handleplan-myndigheden vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus
- at en handleplan ikke må stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.
- at en handleplan skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelse af handleplanen.

Alle myndigheder skal i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt lægge Natura 2000-planen og -handleplanen til grund.

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er defineret nærmere i bilag .

EU's habitatdirektiv (Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter med senere ændringer) er indarbejdet i dansk lovgivning gennem miljømålsloven og skovloven og tilhørende bekendtgørelse. Natura 2000-planerne er et redskab der sikrer udførelsen af miljømålsloven og skovloven, herunder opretholdelse af habitatdirektivet. Habitatdirektivets hovedformål er at fremme opretholdelsen af den biologiske diversitet under hensyntagen til økonomiske, sociale, kulturelle og regionale behov, der bidrager til en bæredygtig udvikling.

Guldborgsund og Lolland Kommuners politiske synspunkter omkring Natura 2000-planen er vedlagt i bilag 5.

Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

Natura 2000-område nr. 177 Maribosøerne

Områdebeskrivelse

Midt på Lolland ligger Maribosøerne i et kuperet bakkelandskab omgivet af det ellers flade lollandske landbrugsland. Dødislandskabet har efterladt fire søer: Søndersø, Røgbølle Sø og Hejrede Sø inden Natura 2000-området samt Nørresø udenfor området. Søerne er rene, lavvandede og med rig undervegetation. De er rige på øer, holme og næs.

Søerne omgives for størstedelen af et storblået herregårdslandskab. Her finder man udstrakte skove, skovmoser, åbne moser og enge samt dyrkede marker med gamle ege. Områdets størrelse og store variation tilbyder utallige levemuligheder for dyr og planter, og intet søområde i Danmark indeholder et mere rigt og varieret fugleliv. Her åbnedes i 1994 Danmarks første regionale naturpark.

Det samlede areal er på 3.806 ha, hvoraf størstedelen er søareal.

Vigtigste naturværdier

Søerne er voksested for mange forskellige vandplanter, bl.a. kransnålalger og stor najade. Sidstnævnte findes kun her i Danmark og er udbredt i alle tre søer sammen med fisken pigsmørling. Der findes hængesæk flere steder langs bredden i Søndersø.

Maribosøerne er af international betydning for flere rastende andefugle. Rørskove og øer udgør nationalt vigtige ynglelokaliteter for fuglearter på udpegningsgrundlaget. I de udbredte ellesumpe holder traner ind imellem til. I skovene yngler havørn og hvepsevåge, og der forekommer hele ti arter flagermus, bl.a. bredøret flagermus, som er på udpegningsgrundlaget.

Langs søbredderne af Søndersø og Røgbølle Sø findes rigkær, der ligesom isolerede forekomster af kalkoverdrev er stærkt beskyttelseskrævende. Bøgeskovene rummer indslag af sjældne træarter.

Trusler mod områdets naturværdier

Næringsstofftilførsel til søerne sker fortsat i nogen grad fra regnvandsbetingede udløb og spildevand fra spredt bebyggelse.

Svingende vandstand i Hejrede sø er både et problem for vanddyr som stor vandsalamander og pigsmørling, da deres fladvandede yngleområder udtørres, og for rørskovsfuglene, da tagrørsump forsvinder ved jævnligt skiftende vandstande. Tilgroning er en akut trussel for engene med kalkoverdrev og rigkær, især fordi disse naturtyper i forvejen er isoleret i små områder. Tilgroningsproblemer ses også på enge med afgræsning. Ynglende fjordterne og hættemåger kræver årlig fjernelse af træopvækst for at bibeholde søbredderne som ynglested.

Invasive arter som kæmpe-bjørneklo og japansk pileurt forekommer flere steder. Intensiv skovdrift kan medføre, at skovnaturtyper forringes eller ødelægges, eller at skovnaturtyper konverteres til skovnaturtyper, der ikke er omfattet af habitatdirektivet.

Forstyrrelse af ynglende og rastende fugle ses i mindre omfang f.eks. ved overtrædelse af sejladsbestemmelser, vildtreservatbestemmelser eller i forbindelse med færdsel i skoven.

Prædation fra rotter, ræv og kragefugle, der tager æg og unger er en jævnlig trussel mod områdets ynglefugle.

Målsætning

Det overordnede mål for Natura 2000-området er, at søerne sikres god vandkvalitet og en artsrig undervandsvegetation.

De omgivende skove og lysåbne naturtyper skal sikres, og visse forekomster udvides for at naturtyperne kan bevares på lang sigt. Riggær og kalkoverdrev sikres en pleje der opretholder en speciel artsrig flora, bl.a. som vigtigt voksested for orkidéarter.

Søområdet skal være et godt levested for både internationalt vigtige forekomster af rastende vandfugle samt for sjældne ynglefugle.

Indsats i 1. planperiode

Indsatsen vil dreje sig om sikring af vandkvaliteten i søerne via vandplanen. Derudover sikre fuglenes og de øvrige arters levesteder samt genindføre eller sikre lysåbne forhold for naturtyperne riggær og kalkoverdrev. For mange vandafhængige naturtyper og arter vil det desuden være afgørende at sikre en relevant hydrologi herunder stabil vandstand.

Riggærene og kalkoverdrevene sikres ved rydning af opvækst, drift i form af græsning samt påbegyndelse af en sammenkædning af de små isolerede forekomster af disse naturtyper, hvor det er muligt.

Indsatsen for skovene vil dreje sig om beskyttelse af skovarealerne, samt sikring af en skovnaturtypebevarende drift og pleje på de skovarealer, der ikke indgår i en "urørt-skov" aftale.

Der gennemføres desuden en indsats over for invasive plantearter. I årene 2010 og 2011 har Lolland Kommune og Guldborgsund Kommune indgået et samarbejde, hvor kæmpebjørneklo er blevet bekæmpet i Natura 2000-området.

Mål for planperioden (Natura 2000-planens indsatsprogram)

Natura 2000-planens indsatsprogram er bindende retningslinjer for handleplanen i første planperiode, og anvendes derfor som handleplanens mål. Dette indsatsprogram skal være gennemført med udgangen af år 2015, dog år 2021 for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Indsatsprogrammet vedrører alene naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, jf. bilag 1.

Indsatsprogrammet starter på side 21 i [Natura 2000-planen](#).

Her er et sammendrag af natura 2000 planens indsatsprogram:

Naturtyper

- Reduktionen af kvælstofdeposition på områdets habitatnaturtyper forventes at ske ved administration af husdyrgodkendelsesloven der med ændring af 10. februar 2011 har fastlagt et særligt beskyttelsesniveau af hensyn til bevaringsmålsætningen i Natura 2000 planlægningen. Den øvrige tilførsel af næringsstoffer til naturtyperne reduceres, herunder fra dræntilløb og fodring. For marine naturtyper, større søer og vandløb reguleres tilførslen af næringsstoffer via vandplanen.
- Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi, herunder stabil vandstand i områdets søer for at sikre naturtyperne hængesæk, avneknippemose og rigkær. Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyperne, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi.
- De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje. Plejen skal tilrettelægges lokalt i forhold til relevante arters levestedskrav.
- Skovnaturtyperne skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift i skovnaturtyper (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtigheden primært på arealer, som i forvejen i en længere periode har haft minimal eller ingen hugst.
- Invasive arter som f.eks. kæmpe-bjørneklo og japansk pileurt bekæmpes efter en konkret faglig vurdering, og deres spredning forebygges.
- For rigkær og kalkoverdrev påbegyndes en udvidelse og sammenkædning af forekomsterne, hvor der er et naturmæssigt potentiale.
- Skovnaturtyper sikres hvor nødvendigt. Der kan dog være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.
- Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen sikres mod ødelæggelse.

- Riggkær sikres hensigtsmæssig hydrologi og arealdrift. Næringspåvirkning fra dyrkede marker og vedplantetilgroning forebygges hvor det er muligt.
- Kalkoverdrev med vigtige orkidéforekomster sikres en for naturtypen hensigtsmæssig arealdrift.

Arter

- Yngle- og overvintringssteder for bredøret flagermus beskyttes mod ødelæggelse, hvor den registreres og hvor det skønnes nødvendigt.
- Der sikres velegnede levesteder for samtlige arter på udpegningsgrundlaget. Ved levesteder forstås områder med fourageringsmuligheder og (for habitat- og ynglefuglearter) med ynglemuligheder. For fuglene gælder det konkret at der skal være velegnede yngle- og fourageringssteder for rørdrum. Ligeledes skal der være velegnede raste- og fourageringssteder for grågæs, skeænder, troidænder og taffelænder.
- Der sikres tilstrækkeligt uforstyrrede levesteder, med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed, for arterne på udpegningsgrundlaget.
- Der sikres den mest hensigtsmæssige hydrologi, herunder stabil vandstand i områdets søer for at sikre arterne rørdrum, rørhøg, stor vandsalamander og pigsmørling

Indsatser som forventes gennemført via anden planlægning m.m. end handleplanen:

Reduktion af kvælstof-deposition på områdets habitatnaturtyper forventes at ske ved administration af husdyrgodkendelsesloven, der med ændring af 10. februar 2011 har fastlagt et særligt beskyttelsesniveau af hensyn til bevaringsmålsætningen i Natura 2000-planlægningen. Den øvrige tilførsel af næringsstoffer til typerne reduceres, herunder fra dræntilløb og fodring. For marine naturtyper, større søer og vandløb reguleres tilførslen af næringsstoffer via vandplanen.

Husdyrgodkendelsesloven: Reduktion af kvælstof-deposition fra luften på områdets naturtyper sker ved administration af denne lov.

Vandplanen: Regulerer tilførslen af næringsstoffer til søer og vandløb. Søerne i området sikres god vandkvalitet med et varieret dyre- og planteliv.

Jagt- og vildtforvaltningsloven: Naturstyrelsen undersøger og vurderer hvor og i hvilket omfang, der er behov for konkret indsats i forhold til menneskelig forstyrrelse i henhold til beskyttelse af arter. Naturstyrelsen er myndighed for at oprette nye vildtreservater – eller revidere afgrænsning og bestemmelser for eksisterende vildtreservater jf. Jagt- og vildtforvaltningsloven."

Naturbeskyttelsesloven: Der sikres levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed overfor forstyrrelser for fugle på udpegningsgrundlaget.

Forventede metoder og forvaltningstiltag

Her angives de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål (Natura 2000-planens indsatsprogram).

Den konkrete indsats på et areal forventes i stort omfang udmøntet ved, at lodsejeren søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktsprogrammet. For nærmere information henvises til [NaturErhvervsstyrelsen](#) og – for skovbevoksede arealer – til [Naturstyrelsen](#).

Naturtyper

I tabel 1 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag for *naturtyperne* på udpegningsgrundlaget, jf. bilag 1. Tabellen er inddelt i 3 grupper:

- Lysåbne naturtyper, inkl. sø- og vandløbsnaturtyper (se bilag 4)
- Skovnaturtyper (se bilag 5)
- Ny habitatnatur (dvs. forventede udvidelser af naturtyperne)

Hovedparten af arealet med naturtyper er kortlagt, og kan ses på hjemmesiden [PRIOR](#). I tabel 1 er der et skøn over omfanget af de enkelte metoder og forvaltningstiltag for de kortlagte naturtyper samt et skøn over omfanget af ny habitatnatur. I den forbindelse skelnes mellem "Igangværende indsats" og "Behov for ny indsats", da der allerede er igangværende indsatser i Natura 2000-området, der bidrager til at opfylde handleplanens mål.

Tabel 1: Forventede metoder og forvaltningstiltag for naturtyperne

Forventede metoder og forvaltningstiltag	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Lysåbne naturtyper:			
Rydning af uønsket opvækst	0 ha	5 – 25 ha	5 - 25 ha
Forbedring af hydrologi	0 ha	1 - 15 ha	1 - 15 ha
Græsning eller høslæt	Ca. 40 ha	5 - 15 ha	45 - 55 ha
Bekæmpelse af invasive arter	Ca. 10 ha	1 – 10 ha	11 – 20 ha
.....			
Skovnaturtyper:			
<i>Skov med fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	Ca. 95 ha	160 - 165 ha	255 - 260 ha
Urørt skov	Ca. 55 ha	≤ 5 ha	55 - 60 ha
Forbedring af hydrologi	-	≤ 17 ha	≤ 17 ha
<i>Skov uden fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	Ca. 5 ha	25 - 30 ha	30 - 35 ha
Urørt skov	Ca. 95 ha	≤ 5 ha	95 - 100 ha
Forbedring af hydrologi		≤ 20 ha	≤ 20 ha

Ny habitatnatur**:			
Udvidelser af naturtyper	0 ha	10 - 30 ha	10 - 30 ha

** I bilag 3 er der et kort, som viser potentielle områder for ny habitatnatur.

Særligt for skovnaturtyperne:

- Igangværende indsats

Dækker skovarealer, der i hele planperioden er beskyttet ved skovlovsaftale, fredning eller lignende. I særlige tilfælde kan der være behov for en supplerende beskyttelsesindsats.

Bemærk: Træbevoksede moser, hvor vegetationen er opstået naturligt, er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 eller skovlovens § 28. Det kan omfatte 91D0 Skovbevokset tørvemose og 91E0 Elle- og askeskov. Sådanne arealer er ikke medtaget under "Igangværende indsats" i tabel 1, selvom beskyttelsen kan være tilstrækkelig.

- Behov for særlig indsats

Generelt skal der være en særlig beskyttelsesindsats af skovnatur, der er i høj tilstand. Det skal bidrage til at bevare de ekstraordinære naturværdier. Se nærmere i bilag under "Skovnaturtypebevarende drift og pleje" og "Urørt skov".

Arealerne for urørt skov og forbedring af hydrologi er bruttoarealer, hvor mulighederne for henholdsvis udlæg til urørt skov og forbedring af de hydrologiske forhold undersøges nærmere. Bruttoarealet for urørt skov er arealer i høj tilstand med bl.a. stor andel dødt ved, mens bruttoarealet for forbedret hydrologi er de mest tørre arealer med 91D0 Skovbevokset tørvemose og 91E0 Elle- og askeskov, der har fungerende grøfter.

- Reduktion af arealet med skovnaturtyper

I forbindelse med udvidelser af den truede naturtype 7230 Riggær kan der forekomme reduktioner i arealet med 91E0 Elle- og askeskov.

Arter

I tabel 2 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag for *arterne* på udpegningsgrundlaget (jf. bilag 1) *udover* indsatsen for naturtyperne, som i mange tilfælde også vil gavne arterne.

Tabel 2: Forventede metoder og forvaltningstiltag for arter *udover* indsatsen for naturtyperne.

Forventede metoder og forvaltningstiltag	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Restaurering af vandhuller	0 stk.	10-20 stk.	10-20 stk.
Nygravning af vandhuller	0 stk.	1 – 5 stk.	1 – 5 stk.
Potentiel yngleområde for trane	0 stk.	1 – 10 ha	1 – 10 ha
Sikring mod forstyrrelse af havørnerede	1 stk.	-	1 stk.

Naturstyrelsen vurderer, at sikringen af skovnaturtyperne bidrager i tilstrækkeligt omfang til at sikre velegnede levesteder på fredskovpligtige skovbevoksede arealer for følgende skovlevende arter: sumpvindelsnegl, hvepsevåge, stor vandsalamander samt traner.

Prioritering af den forventede forvaltningsindsats

Indsatsen i 1. planperiode skal standse tilbagegangen for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget. I Natura 2000-planen er dette mål udmøntet i fire sigtelinjer:

1. Sikring af tilstanden af eksisterende naturarealer og arter
2. Sikring af de små naturarealer
3. Sikring af naturtyper og levesteder som ikke er beskyttede
4. Indsats for truede naturtyper og arter

De fire sigtelinjer lægger niveauet for den indsats, som handleplanmyndighederne skal gennemføre, og er udtryk for den nationale prioritering i 1. planperiode.

Overordnet set vil prioriteringen blive foretaget ud fra følgende prioriteringskriterier:

- a. Lodsejere med særligt sårbare naturtyper og arter (f.eks. naturtyper og arter, hvis biogeografiske status er i fare for at blive alvorligt forringet i 1. planperiode)
- b. Lodsejere med særligt store arealer omfattet af natura 2000-planen
- c. Lodsejerne i de store naturområder i Natura 2000-området
- d. Lodsejere som er særligt interesseret i at gennemføre en indsats

De konkrete prioriterede indsatser for naturtyperne vil blive følgende

Lysåbne naturtyper:

- a. Rydning af tilgroede arealer
- b. Pleje af de lysåbne naturtyper i form af græsning eller slæt. Herunder arealer som er blevet ryddet.
- c. Forbedring af hydrologi i form af lukning af grøfter, fjernelse af dræn m.m.
- d. Udvide og sammenkæde naturtyper så der kommer større og mere sammenhængende arealer.

Skovnaturtyper:

Tidlig opsøgende/faciliterende indsats over for særlige lodsejergupper:

- a. Lodsejere med en stor andel af områdets skovnatur-forekomster i høj tilstand.
- b. Lodsejere med stor andel af områdets bruttoareal for urørt skov, hvor muligheden for udlæg til urørt skov undersøges nærmere.
- c. Lodsejere med en stor andel af områdets arealer med de EU-prioriterede skovnaturtyper: *91D0 Skovbevokset tørvemose* og *91E0 Elle- og askeskov*. Herunder en afvejning i forhold til udvidelse af den lysåbne naturtype 7230 Riggær.
- d. Lodsejere med et stort areal med skovnaturtyper.

Arter:

- a. Rydning af vedopvækst på øer og holme i og omkring Maribosøerne, med henblik på at skabe bedre yngleforhold for eksempelvis terner.
- b. restaurering af vandhuller og eventuelt gravning af nye vandhuller, så stor vandsalamander får bedre ynglemuligheder.

Forventet effekt

Her beskrives den forventede naturmæssige effekt ved at gennemføre de enkelte aktiviteter. Den faktiske naturmæssige effekt for naturtyper og arter vil løbende blive fulgt i det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

Lysåbne naturtyper:

- **Rydning af uønsket opvækst**

I forbindelse med pleje af lysåbne arealer vil det ofte være nødvendigt at foretage en rydning af buske og træer. Det vil typisk være arealer, hvor græsning eller slåning har været enten utilstrækkelig eller helt opgivet, og der har indfundet sig uønsket opvækst. Det kan f.eks. være elle- og birketræer eller pilekrat i moser, enge og søer. Rydningen sikrer, at den flora og fauna, der trives med lysåbne forhold, ikke skygges bort. Desuden vil rydning ofte bidrage til at bekæmpe invasive arter som selvsåede nåletræer og glansbladet hæg. Det er vigtigt, at det ryddede opvækst fjernes for at skabe gode vækstbetingelser for den lysåbne vegetation. Og for at fra føre arealet næringsstoffer.

Ved rydning af arealer med stort potentiale for at udvikle ny habitatnatur vil den vegetation, der er karakteristisk for naturtypen, kunne indfinde sig efter få år. Det gælder særligt for tidlige tilgroningsstadier af naturtyperne.

- **Forbedring af hydrologi**

Lukning af grøfter, fjernelse af dræn rør mv. kan være afgørende plejetiltag for våde naturtyper som f.eks. rigkær og tidvis våd eng. Dette gælder også for en række arter tilknyttet våde naturtyper som f.eks. sumpvindelsnegl. Effekten af de mere naturlige vandstandsforhold vil typisk være, at fugtigbundsarterne bliver mere dominerende, og at der genindvandrer flere arter tilknyttet våd og fugtig bund. Det kan også være af helt afgørende betydning, for om naturtyper som rigkær og f.eks. tidvis våd eng kan opnå gunstig bevaringsstatus.

Desuden vil uønsket opvækst af træer og buske blive hæmmet, nedbrydning af førnelag vil ophøre. Det vil sikre mindre næringsfrigørelse og CO₂-udslip.

- **Græsning eller høslæt**

Hovedparten af de lysåbne naturtyper er betinget af græsning eller høslæt. Overlades de til sig selv uden drift, vil de gro til i høje urter og græsser og med tiden springe i krat og skov. Det er en naturlig proces, men hvis det får lov at ske, vil et stort antal arter blive skygget bort.

Græsning eller høslæt vil derfor have en stor positiv effekt på de fleste lysåbne naturtyper og vil ofte være en forudsætning for gunstig bevaringsstatus. Der er dog enkelte lysåbne naturtyper, som ikke eller kun i særlige tilfælde vurderes at have behov for afgræsning eller høslæt. Det drejer sig f.eks. om hængesæk.

Græsning eller høslæt er et middel til at bekæmpe invasive arter som f.eks. bjørneklo og glansbladet hæg samt problemarter som f.eks. bjerg-rørhvene.

Når afgræsning foregår uden eller med begrænset tilskuds fodring eller ved høslæt (d.v.s. med fjernelse af den afslåede biomasse), vil effekten være særlig positiv,

idet plejen i disse tilfælde både sikrer lysåbne forhold og fjerner næringsstoffer fra arealerne.

Skovnaturtyper:

- Skovnaturtypebevarende drift og pleje

Med den *skovnaturtypebevarende drift og pleje* beskyttes skovnaturtyperne mod gødskning, sprøjtning og yderligere afvanding. I nogle tilfælde etableres mere naturlige vandstandsforhold.

Der sikres nogle af de naturmæssigt vigtige strukturer, f.eks. vedvarende skovdække, en vis andel uforstyrret jordbund, hule og døde træer. De karakteristiske træarter for skovnaturtyperne fremmes, og invasive arter kan bekæmpes. I særlige tilfælde plejes skovnaturtyperne med gamle driftsformer såsom skovgræsning og stævning. Den samlede forventede effekt er en sikring af skovnaturtyperne. Arter som f.eks. stor vandsalamander vil få forbedret deres levesteder i kraft af bevaring af træer med hulheder samt dødt ved. Sikring af redetræer for fuglearter som hvepsevåge og havørn kan desuden være en del af den skovnaturtypebevarende drift og pleje.

- Urørt skov

Udlæg til urørt skov sikrer fri dynamik og andre naturlige processer i skovens økosystem. Der vil efter en (længere) årrække typisk være mere dødt ved, flere store og hule træer, en uforstyrret jordbund samt mere naturlig hydrologi. På sigt vil der kunne ses en effekt på den flora og fauna, der er tilknyttet disse naturforhold. Den samlede forventede effekt er en sikring af skovnaturtyperne og de særlige strukturer, som knytter sig til urørt skov. Hovedparten af de skovlevende arter vil få forbedrede levesteder ved udlæg til urørt skov.

- Forbedring af hydrologi i skov

Lukning af grøfter, fjernelse af drænrør mv. kan være afgørende plejetiltag for fugtige skovnaturtyper som skovbevokset tørvemose og elle- og askeskov samt for visse skovlevende arter. Effekten af mere naturlige vandstandsforhold i skovnaturtyperne vil typisk være, at de karakteristiske fugtigbundsplantearter knyttet til skovnaturtyperne bliver mere dominerende og flere arter genindvandrer. Samtidig vil førnelaget blive genopbygget, hvorved CO₂ lagres og næringsstoffer tilbageholdes. Arter som f.eks. sumpvindelsnegl og stor vandsalamander vil typisk nyde godt af forbedret hydrologi, der kan give både flere levesteder og bedre kvalitet af de enkelte levesteder.

Ny habitatnatur:

• Udvidelser af naturtyper

Den ny habitatnatur skal typisk sammenbinde små, fragmenterede forekomster af naturtyperne og/eller udvide arealet af truede naturtyper. Desuden kan det være for at øge levestederne for truede arter.

Hvis udvidelserne sker på arealer med et stort potentiale for genskabelse af naturtyper, vil der med den nødvendige indsats (forbedring af vandstandsforhold, rydning mv.) og pleje (afgræsning eller høslæt) kunne udvikles ny habitatnatur på relativt få år. Det kan f.eks. være arealer, der tidligere har rummet naturtypen og som ligger i nær tilknytning til eksisterende arealer med naturtypen. Hvis udvidelsen

derimod foregår på tidligere landbrugsjord, må udviklingen mod habitatnatur af høj kvalitet forventes at tage væsentlig længere tid (ofte flere årtier).

Den ny habitatnatur skal typisk sammenbinde små, fragmenterede forekomster af naturtyperne og/eller udvide arealet af truede naturtyper. Desuden kan det være for at øge levestederne for truede arter.

Arter:

- ***Indsats for arter***

Indsatsen for hovedparten af arterne på udpegningsgrundlaget vil ske gennem den generelle naturtypeindsats for lysåbne naturtyper og skovnaturtyper som beskrevet i afsnittene ovenfor. For stor vandsalamander indgår endvidere nygravning og evt. restaurering af vandhuller. Tiltag som rydning af øer og holme, er dog et tiltag som først og fremmest skal sikre ynglemuligheder for blandt andet terner, selvom det også kan medføre, at der opstår ny habitatnatur. Ved at forhindre tilgroning forventes det at opretholde velegnede ynglelokaliteter for trane.

Det forventes, at tilstanden og det samlede areal af levesteder stabiliseres eller øges således, at der er grundlag for planens langsigtede bestandstal for fuglene eller grundlag for tilstrækkelige egnede yngle- og fourageringsmuligheder for de øvrige arter.

Særlig Miljøvurdering – SMV

Natura 2000-handleplanen er som udgangspunkt omfattet af krav om miljøvurdering i henhold til lov om miljøvurdering af planer og programmer (Lovbekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009).

For samtlige statslige Natura 2000-planer er der foretaget en strategisk miljøvurdering. Natura 2000-handleplanen har et indhold, der ikke adskiller sig fra de oplysninger, som allerede er givet i de miljøvurderede statslige Natura 2000-planer.

Da naturhandleplanen ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser eller yderligere vil kunne påvirke internationalt udpegede naturbeskyttelsesområder væsentligt, er planen ikke omfattet af lov om miljøvurdering af planer og programmer.

Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 177:

Naturtyper i ha

Naturtypenr.	Naturtype	Handleplan-myndighed			I alt*
		Lolland Kommune	Guldborgsund Kommune	Naturstyrelsen	
3140	Kransnålalge sø	775			775
3150	Næringsrig Sø		55		55
6210	Kalkoverdrev	1,3	3,3		4,6
6410	Tidvis våd eng	1,0			1,0
7140	Hængesæk	4,6			4,6
7210	Avneknippemose	2,2	0,3		2,5
7230	Rigkær	38,4	4,5		43,2
9110	Bøg på mor	0,4		0,9	1,3
9130	Bøg på muld	9,2	6,2	227,0	242,4
9160	Egeblandskov	0,5	0,1	17,0	17,6
91D0	Skovbevokset tørvemose	11,6			11,6
91E0	Elle- og askeskov	70,4	33,4	71,4	175,2
3160	Brunvandet sø				<i>Ej kortlagt</i>
6430	Urtebræmme				<i>Ej kortlagt</i>
9150	Bøg på kalk				<i>Ej kortlagt</i>
I alt*		914,6	102,8	316,3	1334

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egne drifts- og plejeplaner.

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 87

Rørdrum	Ynglende
Hvepsevåge	Ynglende
Havørn	Ynglende
Rørhøg	Ynglende
Trane	Ynglende
Fjordterne	Ynglende

Grågås	Rastende
Skeand	Rastende
Taffeland	Rastende
Troldand	Rastende
Lille skallesluger	Rastende

Arter på udpegningsgrundlaget:

Sumpvindelsnegl

Pigsmerling

Stor vandsalamander

Bredøret flagermus

Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere

Der er aftalt følgende opgavefordeling mellem de offentlige lodsejere og handleplan-myndigheder i Natura 2000-området:

	Handleplan-myndighed			Offentlige lodsejere		Total
	Lolland Kommune	Guldborgsund Kommune	Naturstyrelsen	Lolland Kommune	Naturstyrelsen	Total
Udvidelse af naturtyper	Ca. 10-30 ha	Op til 5 ha				10-35 ha
Forbedring af ynglelokalitet for trane	1-10 ha	Op til 1 ha				1-11 ha
Sikring af forstyrrelser mod havørn		Op til 1				Op til 1
Forbedring af levesteder for stor vandsalamander	Ca. 10-20 vandhuller	Op til 2 vandhuller				10-22 stk.
Forbedring af hydrologi	1-15 ha	Op til 2 ha				1-17 ha
Rydning	5-20ha	Op til 5ha				5-25 ha
Græsning eller slæt	5-15 ha	Op til 10 ha		Ca. 2,5 ha*		5-27 ha
Bekæmpelse af invasive arter	1-10 ha	Op til 4 ha				0-14 ha
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	20 - 25 ha	10 - 15 ha.	255 - 260 ha **			285 - 295 ha
Urørt skov	65 - 70 ha	25 - 30 ha	Op til 60 ha			150 - 160 ha
Forbedring af hydrologi i skov	0 - 5 ha	Op til 15 ha	0 - 17 ha			0 - 37 ha

* Lolland Kommune ejer ca 2,5 ha med rigkær indenfor Natura 2000 området. Der er ikke udarbejdet en drifts- eller plejeplan for arealerne, men arealerne bliver afgræsset pt.

** Lolland Kommune ejer ca. 25 ha. skov med skovnaturtyper.

Bilag 3: Kort med kortlagte lysåbne naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur

Lolland Kommune. Grøn markering er kortlagt habitatnatur, Rød farve indikerer steder, hvor man kunne få ny habitatnatur. Det betyder, at ikke alle områder markeret med rødt vil blive udlagt som ny habitatnatur.

Kort med kortlagte lysåbne naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur

Guldbargsund Kommune. Øverste billede viser mulige områder ved Søndersø, hvor en potentiel udvidelse af habitatnaturtyper kan finde sted. Nederste billede viser mulige områder ved Røgbølle Sø.

Bilag 4: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal . Der er mere information om Natura 2000 på Naturstyrelsens hjemmeside
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlag af beskyttelsesområder. Du kan finde udpegningsgrundlag her: Udpegningsgrundlag .
Naturtyper	Naturtyperne er defineret nærmere i " Habitatbeskrivelser, årgang 2010 ". Endvidere er alle danske naturtyper beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside .
Lysåbne terrestriske naturtyper	I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper: 1210 (Enårig vegetation på strandvolde) , 1220 (Flerårig vegetation på stenede strande) , 1230 (Klinter eller klipper ved kysten) , 1310 (Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter) , 1320 (Vadegræssamfund) , 1330 (Strandenge) , 1340 (Indlandsstrandenge) , 2110 (Begyndende klitdannelser) , 2120 (Hvide klitter og vandremiler) , 2130 (Stabile kystklitter med urtevegetation) , 2140 (Stabile kalkfattige klitter med Empetrum nigrum) , 2160 (Kystklitter med havtorn) , 2170 (Kystklitter med gråris) , 2190 (Fugtige klitlavninger) , 2250 (Kystklitter med enebær) , 2310 (Indlandsklitter med lyng og visse) , 2320 (Indlandsklitter med lyng og revling) , 2330 (Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene) , 4010 (Våde dværgbusksamfund med klokkelyg) , 4030 (Tørre dværgbusksamfund (heder)) , 5130 (Enebærkrat på heder, overdrev eller skrænter) , 6120 (Tørketålende græsvegetation på kalkrig jordbund) , 6210 (Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund) , 6230 (Artsrige overdrev) , 6410 (Tidvis våde enge) , 6430 (Bræmmer med høje urter) , 7110 (Aktive højmoser) , 7120 (Nedbrudte højmoser) , 7150 (Lavninger på tørv med Rhynchosporion) , 7210 (Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe) , 7220 (Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand) , 7230 (Rigkær) , 7140 (Overgangstyper af moser og hængesæk) , 8220 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter) , 8230 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter med pionerplantensamfund) .
Sø- og vandløbsnaturtyper	I Danmark er der 7 sø- og vandløbsnaturtyper: 3110 (Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller) , 3130 (Ret næringsfattige søer og vandhuller) , 3140 (Kalkrige søer og vandhuller med kransålg) , 3150 (Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter) , 3160 (Brunvandede søer og vandhuller) , 3260 (Vandløb med vandplanter) , 3270 (Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter) .
Skovnaturtyper	I Danmark er der 10 skovnaturtyper: 2180 (Skovklit) , 9110 (Bøg på mor) , 9120 (Bøg på mor med kristtorn) , 9130 (Bøg på muld) , 9150 (Bøg på kalk) , 9160 (Ege-blandskov) , 9170 (Vinteregeskov) , 9190 (Stilkeke-krat) , 91D0 (Skovbevokset tørvemose) , 91E0 (Elle- og askeskov) .
Kortlægning	Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-områderne.

	Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne. De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR .
Tilstandsklasse	Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks. Der er 5 tilstandsklasser: I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand. Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR .
Gunstig bevaringsstatus	En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når: - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når: - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 246 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område. Natura 2000-planen indeholder en basisanalyse af områdets aktuelle naturtilstand og trusler, mål for naturtilstanden og et indsatsprogram. Natura 2000-plan kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside .
Natura 2000-handleplan	Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.

Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov er den skovnaturtypebevarende drift og pleje defineret på følgende måde:</p> <p>Alle arealer omfattes af en basissikring med følgende indhold:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vedvarende skovdække • Ved skovdrift skal de karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes • Ved foryngelse skal der anvendes en naturvenlig foryngelse • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Uforstyrret jordbund på mindst 2/3 af arealet • Ingen øget afvanding • Bevaring af eksisterende dødt ved og træer med hulheder • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt <p>Som minimum skal alle arealer i tilstandsklasse 1 omfattes af en supplerende sikring med én eller flere af følgende tiltag:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bevaring af store træer til død og henfald • Bekæmpelse af invasive arter • Etablering af naturlige vandstandsforhold • Forberedelse til skovgræsning
Urørt skov	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov omfatter udlæg til urørt skov følgende restriktioner:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ingen skovdrift • Ingen fjernelse af levende eller døde træer • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Ingen forstyrrelse af jordbunden • Ingen oprensning eller nygravning af grøfter • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt

Bilag 5. Politiske synspunkter

Byrådet i Guldborgsund og Lolland Kommuner har ønsket at følgende synspunkt medtages i Natura 2000-handleplanen.

Guldborgsund og Lolland Kommuner finder, at Natura 2000-planerne er et godt tiltag, hvis de kan fungere sammen med aktiviteter indenfor sundhed, turisme, lokalt erhvervsliv mv. i respekt for og i dialog med lodsejerne.

Guldborgsund og Lolland Kommuner forventer derfor, at der etableres forretningsmæssige attraktive støtteordninger og initiativer, der fremmer lokale aktiviteter i Natura 2000-områderne. Da økonomien er altafgørende for lodsejernes medvirken, er det væsentligt med fordelagtige tilskudsordninger, da den kommunale økonomi ikke alene kan løfte opgaven.

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

lollandkommune

GULDBORGSUND